

Ny datering af Haubergs Svend Estridsen type 66-67 og en beslægtet gudslam type

Af Helle W. Horsnæs

Errestedskatten

De mange detektorafsøgninger i Danmark bringer løbende nye vikingetidige skattefund for dagen. De første otte mønter af det, som i dag er kendt som Errested-skatten, blev fundet i efteråret 2014 inden for et område på kun cirka 10x15 meter. Museum Sønderjylland/Arkæologi Haderslev besluttede derfor at foretage en udgravning på stedet. Udgravningen afdækkede en flade på 720 m², og den resulterede ikke blot i fundet af yderligere 185 mønter, men selve deponeringen blev lokaliseret. Den nedre del af et lerkar indeholdende resten af fundet stod intakt og blev optaget i præparat med henblik på udgravning i laboratorium.¹

Fundet vakte stor opmærksomhed. Især var det fokus på to meget smukke guldperler, som lå øverst i den bevarede del af krukken, og det blev besluttet at udstille præparatet og en del af de løsfundne mønter på Nationalmuseets danefæudstilling i Jelling i 2018. Efter udstillingens afslutning er præparatet blevet udgravet af Mette Klüver Rongsted fra Nationalmuseets Bevaringsafdeling, og danefæbearbejdningen af fundet blev foretaget, inden det nu restaurerede lerkar igen blev udstillet på danefæudstillingen 2020 sammen med et udvalg af de danske mønter fra skatten (Fig. 1).

Efter udgravningen af præparatet består skatten i skrivende stund af i alt 416 mønter. Hvert fragment tælles som én mønt, med mindre der er tale om fragmenter, som utvivlsomt hører sammen. Fire af 'mønterne' er blanketter, der tilsyneladende aldrig har været udpræget, og der er også eksempler på mønter, der synes kun at være blevet præget på den ene side. Dertil kommer et mindre antal sølvgenstande i form af brudsølv, samt de allerede berømte guldperler.

Mønterne fordeler sig med de otte første detektorfundne mønter, detektorfund gjort i forbindelse med udgravningen, mønter taget op i og sammen med præparatet, samt endelig et mindre antal mønter fundet ved efterdetektering på skattefundsområdet i årene efter udgravningen. Alle fund er indmålt med GPS. Det er sandsynligt, at størstedelen af skattefundet er optaget, men på grund af spredningen af fundene vil det ikke kunne udelukkes, at enkelte elementer kan dukke op ved fortsat afsøgning af området.

En mere detaljeret publikation af Errestedskattens mønter er under udarbejdelse, men allerede nu står det klart, at skattefundet består af en for perioden karakteristisk blanding af kontinentale, insulære og danske mønter. Fundet som helhed har en tæt kronologisk struktur, og hovedparten af de

Fig. 1. De bevarede dele af krukken efter restaurering. Foto Nationalmuseet

1 Hartvig 2017a-b.

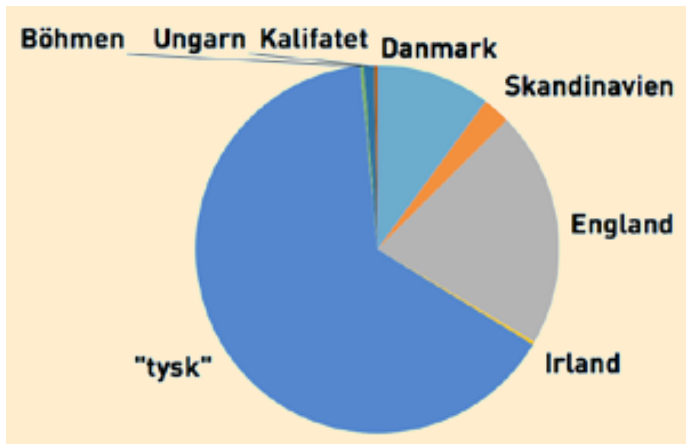

Fig. 2. Ersted-skattens mønter, fordelt på produktionsområder.

veldaterede mønter kan dateres i 1020'erne og 1030'erne (fig. 2). Ingen danske mønter kan med sikkerhed placeres efter Hardeknuds regeringstid, men de danske mønttyper kan række ind i 1040'erne. De yngste engelske mønter er præget under Harold 1 (1038-1040), og den yngste hidtil identificerede kontinentale mønt er af typen Dbg 1288, som dateres 1040-1045.²

Hauberg Svend Estridsen, type 66-67

Der er kun en enkelt mønt, hvis traditionelle datering falder lidt senere. Det er et relativt velbevaret eksemplar af typen Hauberg³ Svend Estridsen 66 (Fig. 3A). Møntens forside viser et portræt *en face* af en stående(?) mand med høj trekantet hovedbeklædning og muligvis pendilier. Personen har sin venstre hånd lagt på kroppen under bry-

Fig. 3. Hbg Svend Estridsen 66.

A. Ersted-skatten. Foto Nationalmuseet/Rasmus H. Nielsen.

B-C. Änkköla-skatten. Fotos venligst stillet til rådighed af M. Kiudsoo og I. Leimus.

D. Nordrum-skatten. Foto venligst stillet til rådighed af S.H. Gullbekk.

E. Bruun 1952. Gengivet efter illustration i kataloget over L. E. Bruuns Mønt- og Medaillesamling.

F. Store Frigård-skatten. Foto Nationalmuseet/Rasmus H. Nielsen

G. Lindholm Høje. Foto Nationalmuseet/Rasmus H. Nielsen

Fig 4

Fig 5A

Fig 5B

Fig. 4. Hbg Svend Estridsen 66var. Foto Nationalmuseet/Rikke Sekkelund

Fig. 5. Hbg Svend Estridsen 67. A. Nordrum-skatten. Stenersens tegning.

B. Kungliga Myntkabinettet. Haubergs typetegning.

Fig. 6. Hbg mgl, fra St. Frigård. KMMS inv. FP 1701.1198, vægt 0,72. Foto Nationalmuseet/Rikke Sekkelund

Fig. 7. Hbg mgl, fra Slesvig. Foto venligst stillet til rådighed af Volker Hilberg.

Fig. 8. Hbg mgl, ex Proschowsky, KMMS inv. BP 1655.1, vægt 0,58. Foto Nationalmuseet/Rikke Sekkelund

Fig. 9. Hbg Svend Estridsen 10 fra Lundhøjgård, KMMS inv. FP 10672.8, vægt 0,674. Foto Nationalmuseet/Victor Bizoev

Fig 6

Fig 7

Fig 8

Fig 9

stet. Den højre arm synes at være oprakt og holder en korsstav. På hver side af personen er stiliserede skrifttegn CIIC(?)I + +II.I (eller sidste tegn = C). Bagsiden er en long cross efterligning med indadvendt bue i 2. og 4. vinkel alternerende med en gruppe på tre punkter i 1. og 3. vinkel. Mellem buen og midten af mønten ses i 4. vinkel endnu et tegn, måske et spejlvendt C. Langs randen en stiliseret omskrift i fire grupper adskilt af korset II+ :CII :CII II+.⁴ I'erne i indskriftene er på begge sider af mønten nærmest timeglasformede. Bagsidemotivet knytter typen til Viborg.

Hauberg (p. 224) nævnte tre eksemplarer af Svend Estridsen 66: K.M. [= Den kgl. Mønt- og Medaillesamling (herefter forkortet KMMS) inv. KP 786.4] (Fig. 4); Chr. S [=Christiania Samling, Oslo, UMK 122 fra Nordrum-skatten] (Fig. 3D), Pr. S [=privat samling, nu sandsynligvis eksemplaret i Bruun 1952, der er identisk med typeeksemplaret på Haubergs tavle. Uden fundproveniens] (Fig. 3E), og han angav, det der var to varianter. Variantbeskrivelsen "Med lav HovedbeklædningI Reversens ene Korsvinkel en Ring, i den anden en Kugle" refererer til KMMS inv. KP 786.4; en af 66 mønter købt samlet til KMMS fra mønthandelen Adolph Hess i Frankfurt i 1891/92. Der er ingen fundproveniens (Fig. 4). Oplysningen om at "paa den ene Var. holdes Korsstaven i venstre Haand" er imidlertid en fejl. Ingen af de tre eksemplarer har korsstav i venstre hånd.

Haubergs type Svend Estridsen 67 er nært beslægtet med Svend Estridsen 66. Den væsentligste forskel mellem dem er, at bagsiden på Svend Estridsen 67 efterligner en short cross type, hvor omskriften er skilt fra midtfeltet ved en ring. Hbg Svend Estridsen 67 kendtes af Hauberg i to eksemplarer, i St.M. [=Kungliga Myntkabinettet, Stockholm (fig. 5B)] og Chr. S. [=Christiania Samling, Oslo, UMK 122 fra Nordrum-skatten, fig. 5A].

2 Kilger 2000, type Ne I c.

3 Alle henvisninger til Hauberg/Hbg er til Hauberg 1900.

4 Hele omskriften er ikke bevaret, men kan rekonstrueres ved hjælp af de stempelidentiske mønter.

Den dengang eneste kendte fundproveniens for begge de to typer var altså Nordrum-skatten fundet ved Larvik, Vestfold i 1894.⁵ Skatten indeholdt 207 gram brudsølv, 23 mønter tilskrevet Harald Hårderåde (regering 1046/1047-1066), syv danske mønter og fem eller seks kontinentale mønter. Stenersen foreslog, at de to mønter, som Hauberg senere skulle betegne som type Svend Estridsen 66 og 67, var danske, og han daterede dem i perioden 1042-1047 med henvisning til andre mønter daterede i denne periode med en stående konge "i byzantinsk Dragt". Stenersen angav "vegt af begge: Gr. 1,25.", hvorved han må have ment de to mønters vægt tilsammen.⁶ Fundet er terminus post quem-dateret cirka 1065, baseret på tilstedeværelsen af et eksemplar af Hbg Svend Estridsen 31.

Fem år senere udgav Hauberg sit typestudie over periodens danske mønter, hvori han daterede de to mønter i Svend Estridsens tid. Hans argumenter herfor er ikke detaljerede, og han har på dette tidspunkt kun haft stilistisk analyse og Nordrum-skatten som udgangspunkt for sin datering. Generelt placerede Hauberg de fleste motiver med en stående person ("Konge eller Helgen") *en face* med lang korsstav i begyndelsen af Svend Estridsens udmøntning,⁷ men der er undtagelser fra dette princip, for eksempel Magnus 37 og variant heraf,⁸ Magnus 38, samt Hbg 'stridsperioden' type 7. Hauberg tvivlede ikke om, at forbillederne til disse *en face*-fremstillinger skulle findes blandt byzantinske mønter. Bagsidemotivet blev ikke diskuteret i detaljer.⁹

Type 66 kendes i dag fra yderligere to danske fund: en halveret mønt fra skattefundet på Store Frigård, Bornholm¹⁰ (Fig. 3F) og et meget dårligt bevaret enkeltfund fra Lindholm Høje, Ålborg (Fig. 3G), én af i alt 14 danske og udenlandske mønter fundet spredt i kulturlaget ved udgravningen af Lindholm Høje Syd.¹¹ Desværre giver ingen af disse fund gode dateringsmuligheder.

Næsten samtidig med fundet af Errested-skatten udgravedes Änkküla-skatten i Estland, og heri er der fundet yderligere to eksemplarer af Hbg Svend Estridsen 66 (Fig. 3B & 3C).¹² Begge eksemplarer vejer 0,64 gram, og de er præget af samme stempelsæt som mønten fra Errested. Änkküla-skatten afviger på mange punkter fra Errested-skatten. Hovedparten af mønterne er kontinentale, der er kun to engelske mønter, syv danske og én norsk. De kontinentale mønter dækker næsten et helt århundrede, men en meget stor del er præget efter midten af 1000-tallet. Skattens slutmønt er en obol(?) fra Mainz præget under ærkebiskop Ruthard (1089-1109).

Fundkonteksten i Änkküla er imidlertid meget interessant for studiet af de vstdanske mønttyper, da denne skat sammenbinder to andre sjældne vstdanske typer, som ikke optræder i Haubergs typekatalog. Tre af mønterne fra Änkküla er ganske vist alle blandt periodens mest almindeligt fundne danske typer,¹³ men Bengtsson (2020) har vist, at Änkküla 301 er af den type, som Moesgaard & Hilberg (2019) har tilskrevet en udmøntning i Hedeby 1015-1040.

Endelig er Änkküla nr. 307 af samme type som en mønt fundet i Store Frigård-skatten og af Galster placeret blandt Svend Estridsens Viborg-mønter (Fig. 6).¹⁴ Denne type har på forsiden et gudslam til venstre med en kun delvist læselig omskrift. De to eksemplarer fra Änkküla og Store Frigård er dog ikke stempelidentiske. På bagsiden en short cross-fremstilling med kors i hver vinkel (Änkküla) eller et kors med kors i vinklerne (Store Frigård). Fra Slesvig stammer en mønt med samme bagsidemotiv, men med gudslammet til højre (0,65 gram) (Fig. 7). Mønten stammer fra et udateret fyldlag, men da der er umådeligt få fund fra tiden før 1060 i Slesvig, kunne det pege på en datering i tiden herefter.¹⁵ En lignende mønt, som heller ikke optræder i Haubergs typologi findes i KMMS, hvor den er indgået som bytte med P. Proschowsky

i 1927 (Fig. 8).¹⁶ Mønten har ligeledes et gudslam til venstre på forsiden og en short cross inspireret bagside, men her med buer alternerende med kors/X og E(?) i korsvinklerne. Gudslammet er som motiv overtaget fra tidligere engelske mønter, og det optræder i ganske få eksemplarer på en række mønttyper over en lang periode.¹⁷ Det er altså vanskeligt at datere uden en nøjere gennemgang af alle eksemplarer. Til gengæld peger den relativt lave vægt på de fire her nævnte eksemplarer på, at de kan stamme fra et jysk møntsted, og bagsidemotivet med bitegn i korsvinklerne synes at understøtte Galsters tilskrivning af mønten fra Store Frigård-skatten til Viborg. Bagsidemotivet er endvidere tæt knyttet til den anden type med stående figur *en face*, Hauberg Svend Estridsen 67.

En mønt publiceret som en variant af Hbg Svend Estridsen 67 skulle angiveligt stamme fra en ældre samling i Skåne, "hvor mønten også antages at være fundet".¹⁸ Fornitz beskrev mønten som spejlvendt i forhold til Haubergs typeeksemplar, og i modsætning til dette bærer personen på forsiden en bispestav. På bagsiden adskiller den sig ved i de fire korsvinkler at have modstillede ringe og kors, hvor typeeksemplaret af Hbg Svend Estridsen 67 har buer og tre punkter, svarende til Hbg Svend Estridsen 66. Fornitz anfører, at den ene ring som følge af slitage kan fremstå som en kugle, men på det af ham publicerede foto, ser det ud som om begge 'ringene' måske kunne være kugler – eller at der er tale om en kugle (et punkt) og en ring modstillet, og dermed en tæt parallel til fremstillingen på KP 786.4. Kun adgang til mønten, eller i det mindste bedre fotos af den, vil kunne afgøre det.

Siden da er endnu et eksemplar af Hbg Svend Estridsen 67 blevet publiceret. Denne gang drejer det sig heldigvis om en mønt med fundproveniens, det er nemlig et enkeltfund fra udgravninger i Hedeby i 1967 (diam. 15,8mm).¹⁹ Dette eksemplar har modstillede punkter og kors på bagsiden.

Motiverne

Stående figurer *en face* er traditionelt blevet beskrevet som 'byzantinske', og denne byzantinske indflydelse på specielt udmøntningerne fra Lund har traditionelt været anset for at være meget stor, til trods for at de mønter, som angiveligt skulle være forbillederne for motiverne, aldrig er fundet i Sydskandinavien. Her optræder i fundene kun sølvmønter (miliaresia) præget i slutningen af 900-årene, hvis motiver afviger væsentligt fra de fleste af typerne fra anden halvdel af 1000-tallet.²⁰

5 Stenersen 1895; Gullbekk & Sættem 2019, fund 142 med udførlig litteraturliste.

6 Stenersen 1895, 9.

7 Hauberg 1900, 127.

8 Becker i Jensen (red.) 1995, 74 artikel 27.

9 Hauberg 1900, 131.

10 KMMS inv. FP 1701.73, Galster 1980, fund 48.48, tpg 1106

11 KMMS inv. FP 2360.11. Om fundstedet generelt se *Lindholm Høje: gravplads og landsby*, Aalborg Historiske Museum 1994, p. 46.

12 Leimus & Kiudsoo 2015, nr. 305-306.

13 Leimus & Kiudsoo 2015, nr. 302-304, typerne Hbg Hardekud 42, Ørbæk og Svend Estridsen 56var og 65, begge Viborg.

14 Galster 1980, fund 48 nr. 48A; Hbg mgl.

15 Inv.nr. KS D 598.1767. Tak til Jens Chr. Moesgaard, som i redaktionsfasen gjorde mig opmærksom på denne upublicerede mønt.

16 KMMS inv. BP 1655.1.

17 Hauberg-typerne Knud 2 6, Hardekud 4-6, Magnus 15 (Lund); Svend Estridsen 17, Erik Ejegod 3 alle tilskrevet Lund, samt Svend Estridsen 60-61 tilskrevet Viborg.

18 Fornitz 1994, 168-169. Se også foto på https://www.danskmønt.dk/tidl/usider/se_vib.htm

19 Wiechmann 2007, kat.nr. 133 = Merkel 2016, nr. 143.

20 Horsnæs 2015.

Inden for Haubergs danske typologi er den tætteste parallel til forside-motivet Hbg Svend Estridsen 10 tilskrevet Lund, hvor den stående person også holder den venstre hånd under brystet. I fund er denne type kendt i otte eksemplarer fra seks skattefund: Lyngby, Selsø, Bonderup, Fjålklinge, Vossberg nævnt af Hauberg, samt de senere fund Kirke Værløse og Lund-højgård (Fig. 9) og et enkeltfund (Bonderup Marker). Hovedvægten ligger på Sjælland, med fem mønter fra fire fund, men der er også et eksemplar hver af de tre skatte fra Nordtyskland, Nørrejylland og Skåne. Denne types bagsidemotiv er en short cross efterligning med bitegn i vinklerne, ikke ulig Hbg Svend Estridsen 67.

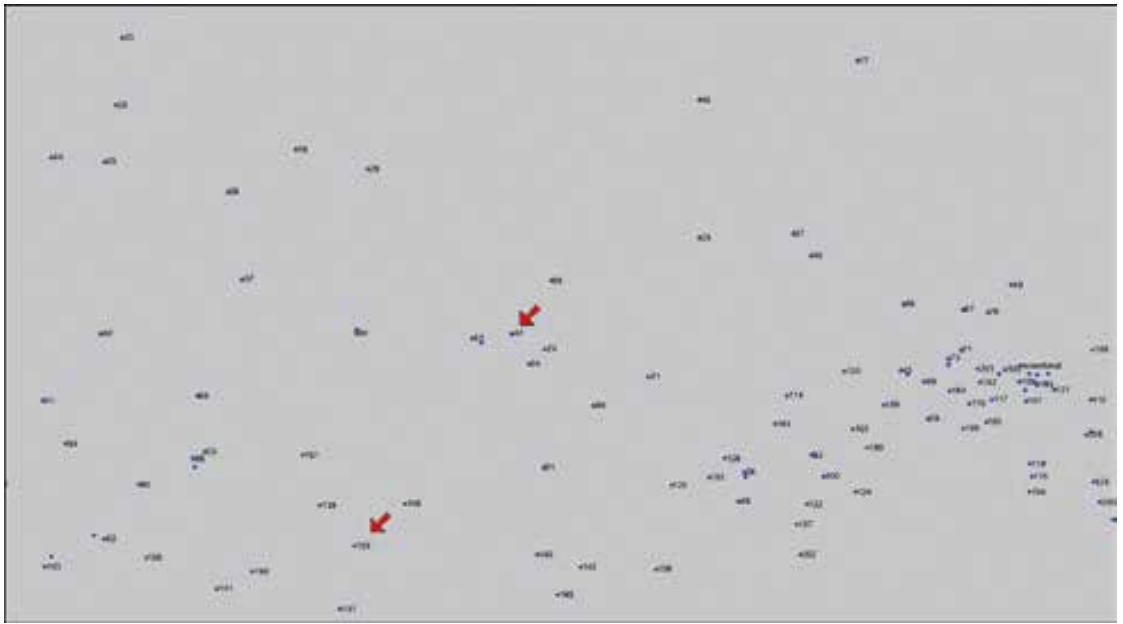
Hbg Svend Estridsen 66-67 afviger alligevel en del fra Svend Estridsen 10: Først og fremmest er forsidemotivet mere skematisk tegnet. På alle eksemplarer af typerne Hbg Svend Estridsen 66-67 er brystet fremhævet ved tre punkter, som sandsynligvis skal angive klædning eller smykke. Tilsvarende ses på en række af Haubergs Lundetyper, men ingen steder så tydeligt som på Hbg Svend Estridsen 66-67. På flere af mønterne ses ærmer gengivet i form af tværgående riller på figurens arme. Fremfor alt finder den koniske hovedbeklædning ingen paralleller i udmøntninger tilskrevet Lund. Den synes derimod at kunne være inspireret af nordtyske mønter, hvor der er mange eksempler på kongeportrætter *en face* med en nærmest konisk 'krone', og en serie mønter fra Utrecht fremviser en stående figur i halvbillede/hoftebillede,²¹ som godt kan bringe minder om motivet på Hbg Svend Estridsen 66-67, om end der ikke er tale om identiske fremstillinger. Man skal måske se forsidemotivet på Hbg Svend Estridsen 66-67 som i højere grad inspireret af end egentlig efterlignende nordtyske forbilleder, der i sig selv afspejler byzantinske *en face* motiver.

Bagsiderne bygger på engelske forbilleder, henholdsvis long cross for Svend Estridsen 66 og short cross for Hbg Svend Estridsen 67, men her skiller brugen bitegn i korsvinklerne sig ud. Bitegnene er ofte en kombination af buer og punkter. De to typer synes i mange tilfælde at være anvendt parallelt. Den mest almindelige Viborg-type (identificeret med møntstedsindskrift), der omfatter Hauberg-typerne Knud den Store 53, Hardeknud 41, og Magnus 35, fremviser en long cross type med buer alternerende med grupper af punkter i vinklerne, men der er også eksempler på lignende motiver på mønttyper tilskrevet andre møntsteder, så motivet kan ikke for nuværende ses som eksklusivt for Viborgmønten. Ligeledes er der også sjældnere variationer i typen af bitegn, som også ses inden for typerne Svend Estridsen 66-67.

Hbg Svend Estridsen 67 bagsiden med short cross med kors i hver vinkel er meget lig Hbg Knud den Store 50 tilskrevet Viborg. Igen er der dog tale om en meget sjælden type, af Hauberg kun kendt i ét eksemplar i privat samling, som derfor i sig selv ikke er til meget hjælp ved datering og møntstedsbestemmelse. Selvom Hauberg daterede den inden for Knud den Stores regeringstid, peger forsiden af denne mønt med et meget stiliseret portræt og den motivisk misforståede fremstilling med to(!) skjolde frem i tiden mod mønttyper, som Hauberg placerede under Hardeknud og Magnus, specielt de mere forvanskede portrætter på Ørbæk-typen Hbg Hardeknud 42, som Becker daterede 1040-1046, og Magnus-typerne Hbg 24, 25 og 35.²²

Datering og møntstedstilskrivning

Errested-skatten har en kronologisk meget tættere struktur, og et væsentlig større indslag af engelske mønter, end Nordrum- og Ånkküla-skattene. En stor del af de udenlandske mønter må placeres i 1030erne, og ingen af dem giver en tpq for skattefundet senere end 1040. Hovedparten af skat-

tens danske mønter kan placeres omkring 1040 eller få år derefter, men der er et totalt fravær af typer, som med sikkerhed kan tilskrives Svend Estridsen (1047-1074).

Man må derfor overveje, hvad det enlige eksemplar af Svend Estridsen 66 laver i fundet. Er typen fejldateret, eller hører mønten slet ikke til skatten? Eller skal vi forestille os, at et skattefund kan indeholde en tilsyneladende meget tæt kronologisk kerne og alligevel også indeholde en enkelt mønt, som er væsentligt yngre end hovedgruppen? Spørgsmålet er ganske vigtigt, for svaret herpå kan give vidt forskellige fortolkningsmuligheder for fundet.

I dag findes de fleste nye skatte i Danmark ved detektorafsøgninger. Det vil sige, at der ofte er tale om fund, hvor landbrugsarbejdet allerede har splittet den originale deponering helt eller delvist. Samtidig oplever vi, at deponeringsstedet for gamle skattefund ved hjælp af metaldetektering bliver genfundet, og der kan lægges flere mønter til fundet. I begge tilfælde bliver det vigtigt at afgøre, hvilke mønter der kan have hørt til deponeringen.

Det er ikke usædvanligt at finde en enkelt eller ganske få mønter nær et skattefund, som synes at være 'for sene'. Der er flere eksempler på Bornholm, hvor skatte med slutmøntsdatering 1029 er fundet på en plads med en enkelt Svend Estridsen-type. Vi har tidligere forsøgt at opstille nogle metodiske kriterier, som må overvejes i hvert enkelt tilfælde.²³ For det første er det naturligvis vigtigt at vide, præcis hvor hver enkelt genstand er fundet, og man må undersøge, om mønternes overfladebevaringstilstand varierer. I Errested lå Svend Estridsen 66 kun godt 5 meter fra selve deponeringsstedet og inden for den tætte del af skattefundets spredning (fig. 10). Ydermere er der ikke i selve

Fig. 10. Udsnit af fundspredningen med deponeringsstedet yderst til højre. x191 angiver mønten af typen Svend Estridsen 66 og x47 angiver det enlige dirhemfragment fra skatten.

Kort venligst stillet til rådighed af Anders Hartvig, Museum Sønderjylland.

21 Ilisch 1997, type 10.4-10.15 og 10.17ff.2

22 Becker 1981, 152.

23 Horsnæs 2006; Horsnæs, Märcher, Vennersdorf 2013.

skattefundsområdet gjort andre væsentlige fund, og møntens overfladebevaringstilstand er heller ikke markant anderledes end de øvrige mønter fra fundet. Alt tyder således på, at mønten er en del af det udpløjede skattefund.

Det er langt mere sandsynligt, at Haubergs datering af Svend Estridsen 66-67 er for sen, og allerede Stenersen (1895) daterede jo mønterne i Magnus' regeringstid (1042-1047). De danske mønter i Änkküla-skatten med en 'ny' Hedeby-type fra før 1040 og en Hbg Hardeknud 42, der må dateres omkring eller kort efter 1040,²⁴ synes at bakke op en mulige datering i 1040'erne, og det samme gælder sammensætningen af mønterne fra Errested-skatten, som måske endda vil trække Svend Estridsen 66 tilbage til omkring 1040.

Med så få kendte eksemplarer af typerne 66-67 kan fundspredningen vanskelig anvendes til identifikation af møntstedet. Alligevel: Erresteds og til en vis grad Nordrums geografiske placering samt sammensætningen af de danske mønter i Änkküla-skatten peger på hver sin måde mod Jylland, det samme gælder mønten fra Hedeby. Dette understøttes af mønternes lave vægt og af bagsidemotivet, som kan knyttes sammen med andre typer, der traditionelt tilskrives Viborg.

Opsummering

Hauberg Svend Estridsen 66 er en sjælden type, som derfor er vanskelig at indplacere og datere. Imidlertid må Errested-skattens tætte kronologiske struktur veje tungt, og der foreslås derfor at datere typerne Svend Estridsen 66-67 i perioden omkring, eventuelt kort efter, 1040. De øvrige skattefund med eksemplarer af typen er ganske vist senere, men specielt Änkküla og Store Frigård-skattene indeholder mønter fra en meget lang periode, og for de danske mønters vedkommende i hvert fald fra 1030'erne og fremefter.

De kendte eksemplarer af Svend Estridsen 66-67 er præget på relativt små blanketter, og de ligger vægtmæssigt omkring 0,6 gram. Flere af de få eksemplarer er fragmenterede, så en angivelse af mønttypens idealvægt er usikker, men overordnet set stemmer typerne vægtmæssigt overens med andre jyske typer. Bagsidemotivet har paralleller i mønter tilskrevet Viborg på grundlag af indskrifter, ligesom de relativt få fund peger på en jysk oprindelse, især når man medtænker Änkküla-skattens sammensætning af danske mønter.

I tilgift har denne gennemgang åbnet for muligheden af at samle en gruppe mønter af en gudslam type, som Hauberg ikke kendte, og som gennem deres bagsidemotiv og vægt kan knyttes til ovenstående typer. En tilskrivning til mønten i Viborg og en datering omkring eller kort efter 1040 er således mulig også for denne type, om end gudslam-mønten fra Slesvig kunne pege på en datering efter 1060. Usikkerheden understreger, at dateringerne af specielt de sjældne typer med få fundprovenienser skal omfattes med stor forsigtighed.

Selvom nye fund naturligvis kan ændre billedet, var udmøntningen af Hbg Svend Estridsen 66-67 sandsynligvis relativt begrænset. Herfor taler ikke bare de relativt få fund, men også at der blandt de få fund allerede kan ses eksempler på stempelidentitet fra tre forskellige fund.

Eksemplarer

Haubergs illustrerede typeeksemplarer er angivet med fed skrift. Intet eksemplar har læselige indskrifter. De fleste bogstaver er summariske: for eksempel er I oftest nærmest timeglasformet, C er en lille bue/halvmåne, + er oftest liggende. Til de syv mønter af type Svend Estridsen 66 er anvendt fem forsidestempler og fire bagsidestempler.

Nr	Fundsted	Opbev./Inv.	Bev.	Vægt	Fs stempel	Bs stempel	Fig
Svend Estridsen 66							
1	Errested	FP 11504.92 (udg. x191)	Randskade	0,428	1	A	3A
2	Änkküla 305	Tallin		0,64	1	A	3B
3	Änkküla 306	Tallin		0,64	1	A	3C
4	Nordrum, Vestfold, tpq ca. 1065	Myntkabinettet Oslo, UMK 122		Ca. 0,6?	2	A	3D
5		Bruun 1952			3	B ²⁵	3E
6	St.Frigård, tpq 1106	FP 1701.73	Halveret	0,35 (beregnet 0,7)	4	C	3F
7	Lindholm Høje	FP 2360.11	Korroderet fragment	0,091	5	D	3G
Svend Estridsen 66 var							
8		KP 786.4		0,59	Type med flad(?) hovedbeklædning, O th. for personen	Punkt i 1. vinkel, ring i 3. vinkel	4
Svend Estridsen 67							
9	Nordrum ²⁶	Myntkabinettet Oslo, UMK 122		Ca. 0,6?	Stav i h. hånd med tre pkt.	Bue alternerende	5A
10		Kungliga Mynt- kabinettet, Stockholm			Stav i h. hånd	samme	5B
11	Hedeby	Slesvig		0,5	Stav i h. hånd	Kors alternerende med pkt.	
12	Skåne??			0,71	(Bispe?)-stav i udstrakt v.hånd	samme	

²⁴ Becker 1981, 152.

²⁵ Bruun-mønten er identisk med typeeksemplaret i Hauberg og gengivet på hans tavle, men den er kun tilgængelig i form af fotografi af en afstøbning i Bruun-kataloget. De to gengivelser afviger en anelse fra hinanden. Bagsiden har samme ekstra tegn i 4. vinkel som stempel 1, men placeringen af andre bitempelen inden for vinklerne synes at være anderledes end på mønten fra Errested, ligesom bogstaverne er anderledes placeret.

²⁶ Kun set i tegning.

Litteratur

- Becker, C.J.: The Coinage of Harthacnut and Magnus the Good at Lund c. 1040-1046, i: *Studies in Northern Coinages of the Eleventh Century*, Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, Historisk-Filosofiske Skrifter, København 1981, 119-174.
- Bengtsson, K.: "Møntprægning i Hedeby cirka 1015-1040" – en komplettering, *NNUM* 2020/1, 24-26. (L.E.) *Bruuns Mønt- og Medaille Samling og L.E. Bruuns Gave til Den Kongelige Mønt- og Medaillesamling*, København 1928.
- Fornitz, M.: En ny Viborgmønt fra Svend Estridsen, *NNUM* 1994, 168-169.
- Galster, G.: Vikingetidets møntfund fra Bornholm, *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1977-78, 1980
- Gullbekk, S.H. & Sættem, A.: *Norske Myntfund 1050-1319. Penger, kommunikasjon og fromhedskultur*, Dreyers Forlag, Oslo 2019.
- Hartvig, A.: Errested HAM 5528 Sb 24, Bjerning Sogn. Kulturhistorisk Rapport, Museum Sønderjylland 2017.
- Hartvig, A.: Udgravningsberetning, 2017. Tilgængelig på <http://www.kulturarv.dk/publicffdata/documentation/file/doc/174351/public>

- Hauberg, P.: *Myntforhold og udmyntninger i Danmark indtil 1146*, København 1900.
- Horsnæs, H.W.: Many coins from one site. Towards a method to distinguish between single finds and hoards in detector material, *Nordisk Numismatisk Årsskrift 2000-2002* (2006), 100-108.
- Horsnæs, H.W.: Byzantine coins from Viking Age Denmark, i: T. Talvio & M. Wijk (red.): *Myntstudier. Festskrift til Kenneth Jonsson*, Svenska Numismatiska Föreningen, Stockholm 2015, 51-63.
- Horsnæs, H.W., Märcher, M. & Vennersdorf, M.: A Stepping Stone in the Baltic Sea, *The Journal of Archaeological Numismatics* 3, 2013, 1-67.
- Ilisch, P.: Die Münzprägung im Herzogtum Niederlothringen, i: Die Münzprägung in den Räumen Utrecht und Friesland im 10. und 11. Jahrhundert. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde*. Bd. 84/85, 1997/1998, 1-272.
- Jensen, J.S. (red.): *Tusindtallets danske mønter*, København 1995.
- Kilger, C.: *Pfennigmärkte und Währungslandschaften: Monetarisierungen im sächsisch-slavisches Grenzland ca. 965-1120*, Commentationes de nummis saeculorum IX-XI, n.s. 15, 2000.
- Leimus, I. & Kiudsoo, M.: Der spätwikingzeitliche Münzfund von Änkküla, Kreis Jõgeva, Estland (tpq 1089), i: T. Talvio & M. Wijk (red.): *Myntstudier. Festskrift til Kenneth Jonsson*, Svenska Numismatiska Föreningen, Stockholm 2015, 129-140.
- Merkel, S.W.: *Silver and the Silver Economy at Hedeby*, Montanhistorische Zeitschrift Der AN-SCHNITT. Beiheft 33 = Veröffentlichungen aus dem Deutschen Bergbau-Museum Bochum, Nr. 216, Bochum 2016.
- Moesgaard, J.C. & Hilberg, V.: Møntprägning I Hedeby cirka 1015-1040, *NNUM* 2019/2, 54-57.
- Stenersen, L.B.: *Om et Myntfund fra Helgeland i Hole*, Videnskabselskabets Skrifter II, Historisk-filosofisk Klasse 1895, nr. 3, Christiania (Oslo) 1895.
- Wiechmann, Ralf, Haithabu und sein Hinterland – ein lokaler numismatischer Raum? Münzen und Münzfunde aus Haithabu (bis zum Jahr 2002), *Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu*, 36, Neumünster 2007, 182-278.

Gårdsangere i Corona-tider

I *NNUM* nr. 1 i år skrev Poul Grinder-Hansen om gårdsangere, der i tidligere tider fik smidt mønter ned fra lejlighedernes vinduer som tak for musikken. Traditionen forsvandt i 1960'erne, da husmødrene kom ud på arbejdsmarkedet. Dermed var der ikke længere publikum til gårdsangernes kunst.

Så kom Corona-krisen, der som bekendt vendte om på mangt og meget i hverdag og fest. I ugeavisen *Amager Bladet* onsdag 15. april 2020 skriver journalist Hanne Bjørton under titlen "MobilePay og nye fællesskaber: Musikere forsøger sig som gårdsanger" om musikernes nye arbejdsvilkår. Musikere fra bookingbureauet Brophy Bookings, som tidligere havde jobs i barer, pubber, på krydstogtskibe og lignende, forsøger sig nu med nye metoder. Det kan være drive-in koncerter, men også den gode gamle gårdmusikant-tradition. Det er gratis, men man er velkommen til – ikke at smide en mønt – men at overføre penge elektronisk med MobilePay. Og man kan faktisk booke en gårdmusikant til at komme til sin gård! Udendørs og på afstand, forstås.

Så gamle traditioner genoplives, men i ny og moderniseret form! Og i 2020 betyder "moderniseret" kontantløst – uden mønter...

JCM

*Gårdmusikanter i en københavnsk baggård i 1940'erne.
Ukendt fotograf. Nationalmuseet.*

